

ایران چطور چالش‌های جاری را مدیریت می‌کند؟

اقتصاد جهان

در گرداب جنگ امریکایی

صفحه ۲

نیاز اقتصاد ایران

بازسازی ۲۰ هزار خانه آسیب‌دیده فرصتی برای تحول در صنعت ساختمان

وقتی بحران

سیاست مسکن را تغییر می‌دهد

صفحه ۴

یادداشت - ۱

اهرم‌های اقتصادی ایران در دوران تنازع

مجید زحری

خوشبختانه تا به امروز به خوبی مدیریت شده، تأمین اقلام و کالاهای مورد نیاز و اساسی مردم است. مساله بعدی اهرم فشار ایران در حوزه انرژی است که توانسته برخی معادلات را به نفع ایران تغییر دهد. در این یادداشت تلاش می‌کنم، به مهم‌ترین اولویت‌های اقتصادی کشور در شرایط فعلی اشاره کنم.

۱) خوشبختانه تا این لحظه با تدبیر اتخاذ شده، مشکل جدی در معیشت مردم و تأمین اقلام کالاهای مورد نیاز ایجاد نشده، اما در صورت تأمین وضعیت موجود دولت باید با ابزارهایی مانند تثبیت قیمت‌ها، توسعه توزیع کالا بزرگ و جیره بندی هوشمند، مدیریت اقتصادی را با سرعت و دقت بیشتری دنبال کند. مقطع فعلی اقتصاد را نمی‌توان جاذب فضای سیاسی، امنیتی و میدانی تحلیل کرد، به زیر بخش مهمی از تصمیمات و متغیرهای اقتصادی، تابع مستقیم شرایط جنگی و تحولات ناشی از آن است. در چنین وضعیتی، هر نوع ارزیابی از بازار، تجارت، معیشت و تأمین کالا باید با در نظر گرفتن واقعیت‌ها و ملاحظات امنیتی انجام شود و نمی‌توان اقتصاد را به صورت مستقل از اتفاقاتی که در میدان رخ می‌دهد، مورد بررسی قرار داد. تا امروز، نشانه‌های از بروز مشکل جدی در معیشت عمومی مشاهده نشده و بر اساس آنچه در بازار و شبکه توزیع دیده می‌شود، کالاهای اساسی و اقلام ضروری مردم در دسترس بوده و کمبود محسوس ایجاد نشده است.

آنچه اکنون اهمیت دارد، حفظ آرامش در بازار و جلوگیری از رفتارهای هیجانی است، زیرا تجربه نشان داده در شرایط بحرانی، بیش از آنکه کمبود واقعی منشأ التهاب باشد، این تقاضاهای غیر عادی و کاذب است که می‌تواند به برهم خوردن تعادل بازار منجر شود.

۲) اصلی‌ترین نگرانی نه کمبود کالا، بلکه افزایش قیمت ناشی از تقاضاهای کاذب در زمان جنگ است؛ یعنی ممکن است مردم با نگرانی از آینده، بیش از نیاز خود خرید کنند و همین مساله به رشد قیمت‌ها و فشار مضاعف بر بازار بی‌انجامد. اگر این وضعیت ادامه پیدا کند، لازم است دولت با سرعت بیشتری وارد عمل شود و تصمیمات جدی‌تری برای تثبیت قیمت‌ها اتخاذ کند تا از انتقال التهاب روانی به سطح عمومی بازار جلوگیری شود. یکی از ابزارهای موثر در این زمینه، گسترش نظام کالا بزرگ برای برخی اقلام ضروری است تا مردم دسترسی مردم به کالاهای اساسی تضمین شود و هم از ایجاد فشار ناگهانی بر بازار آزاد جلوگیری به عمل آید. حتی ممکن است در صورت طولانی شدن شرایط، نیاز باشد در برخی اقلام بر مصرف به سمت نوعی جیره بندی هوشمند حرکت کنیم. مدلی که هم تجربه آن در کشور وجود دارد و هم می‌تواند در موقعیت‌های خاص، توزیع عادلانه‌تر و مدیریت شده‌تری را رقم بزند. ایران سابقه یک جنگ هشت ساله را در کارنامه خود دارد و از این جهت، با منطق اداره اقتصادی در شرایط خاص بیگانه نیست. در آن دوره نیز برای برخی کالاها سهمیه‌بندی وجود داشت و نظام تصمیم‌گیری اقتصادی متناسب با مقتضیات جنگی تنظیم شده بود. همین تجربه می‌تواند امروز نیز برای سیاست‌گذاران راهگشا باشد، زیرا نشان می‌دهد در شرایط خاص باید ساز و کارهای ویژه برای تأمین مایحتاج عمومی، توزیع مناسب منابع و کاهش فشار بر مردم استفاده کرد.

۳) در حوزه واردات و تأمین نیازهای عمومی، کشور به گونه‌ای نیست که در وضعیت وابستگی مطلق قرار داشته باشد و در بسیاری از اقلام، امکان دسترسی و تأمین وجود دارد. کشتی‌هایی که حامل کالاهای مورد نیاز بوده‌اند، در بنادر در حال تخلیه هستند و برای انتقال این کالاها از مبادی ورودی به داخل کشور نیز تمهیداتی اندیشیده شده است تا شبکه تأمین و توزیع دچار اختلال نشود. بر همین اساس، در مقطع فعلی نباید تصویری مبنی بر فروپاشی تأمین کالا با شکل‌گیری کمبود گسترده ارائه شود، زیرا شواهد موجود نشان می‌دهد روند تأمین همچنان برقرار است و مدیریت این بخش تا اینجا قابل قبول بوده است. با وجود این، نباید فراموش کرد که شرایط جنگی ذاتاً غیر قابل پیش‌بینی است و اتفاقاتی که در روزهای آینده رخ می‌دهد، می‌تواند صورت‌بنی مسائل اقتصادی را تغییر دهد و کشور را با وضعیت‌هایی روبرو کند که امروز هنوز تصور کامل و روشنی از آنها در دست نیست.

۴) بازار نفت پس از تحولات اخیر و حمله اسرائیل و امریکا به ایران، یک جهش قیمتی قابل توجه را تجربه می‌کند. تحلیل شما از این تحولات چیست؟ برای تحلیل تحولات اخیر بازار نفت باید دو عامل اصلی را به طور همزمان مد نظر قرار داد: نخست عامل عرضه و تقاضا و دوم عامل روانی و ژئوپلیتیک.

آیت الله سید مجتبی خامنه‌ای اولین پیام خود را صادر کردند

تنگه هر مرز باید بسته بماند

بسم الله الرحمن الرحیم
مانند سخن من یا به او نسیه‌ها نماند بخیر صفا او مثلها.
السلام علیک یا داعی الله و ربانی آیاته، السلام علیک یا باب الله و دیان دینه، السلام علیک یا خلیفه الله و ناصر حقّه، السلام علیک یا خجّه الله و دلیل ارادته؛ السلام علیک ایها الْمُقَدَّمُ المأمولُ، السلام علیک بچلوع السلام، السلام علیک یا مولای صاحب الزمان. در آغاز کلام باید به سرورم عجل الله تعالی فرجه بمناسبت شهادت جانشین زهیر عظیم الشان انقلاب خامنه‌ای عزیز حکیم تسلیت عرض کنم و از آن حضرت دعای خیر برای یکایک ملت بزرگ ایران و بلکه همه مسلمین جهان و همه خدمتگزاران اسلام و انقلاب و تسود کردن تنگه هر مرز استفاده شود و در مورد گشودن دیگر جبهه‌های آسیب‌پذیر دشمن فعال سازی آن در صورت استمرار وضع جنگی و بنا بر مصالح صورت خواهد گرفت. متن کامل نخستین پیام حضرت آیت الله سید مجتبی حسینی خامنه‌ای، رهبر معظم انقلاب اسلامی به این شرح است:

گفت و گو

مدیر کل پیشین وزارت نفت: در گفت و گویا «تعادل» از تحولات بازار نفت می‌گوید

نفت؛ تنش‌های ژئوپلیتیک و عرضه و تقاضا

محمود خاقانی: تا زمانی که این جنگ ادامه داشته باشد، قیمت نفت نیز از فضای سیاسی و امنیتی تاثیر پذیرفته و بالاتر می‌رود

وی گفت: در شرایط عادی، اگر عرضه از تقاضا بیشتر باشد، قیمت‌ها کاهش می‌یابد و اگر تقاضا از عرضه پیشی بگیرد، پهای نفت افزایش پیدا می‌کند، اما در شرایط فعلی، وزن عامل دوم به مراتب بیشتر شده است. پیش از آغاز درگیری‌های اخیر، در بازار نفت شرایطی وجود داشت که عرضه نسبتاً در سطح بالایی قرار داشت و به همین دلیل قیمت‌ها در محدوده حدود ۷۰ دلار نوسان می‌کرد. با این حال، اکنون مساله اصلی دیگر صرفاً تعادل عرضه و تقاضا نیست، بلکه نگرانی‌های ناشی از تحولات جغرافیای سیاسی و فضای روانی حاکم بر بازار، نقش تعیین‌کننده‌تری در نوسان قیمت‌ها ایفا می‌کند. وضعیت کنونی، بازار بیش از هر چیز به این مساله واکنش نشان می‌دهد که دامنه تنش‌ها تا کجا گسترش خواهد یافت و آیا زیرساخت‌های انرژی در منطقه در معرض آسیب جدی قرار می‌گیرند یا نه. وی گفت: همین نااطمینانی موجب شده بخش مهمی از افزایش قیمت‌ها نه از محل کمبود واقعی عرضه، بلکه از محل ترس، انتظار و التهاب در بازار شکل بگیرد.

■ این خویشتنداری ایران آیا منتج به نتیجه مناسب شده است؟ منظورم این است که واکنش طرف مقابل به این رویکرد ایران چه بوده است؟
همین خویشتنداری باعث شده آمریکا و اسرائیل و همچنین برخی متحدان غربی آنها تلاش کنند اینگونه وانمود کنند که بازار تحت کنترل است و امکان مدیریت بحران وجود دارد. وی گفت: در همین چارچوب، دولت‌های غربی و به‌ویژه کشورهای عضو گروه هفت اعلام می‌کنند که در صورت لزوم، از ذخایر نفت خام خود آزاد خواهند کرد تا از جهش شدید قیمت‌ها جلوگیری شود. آزادسازی ذخایر راهبردی ممکن است در کوتاه‌مدت بر بازار اثر بگذارد و مانع از آن شود که قیمت نفت خام و به تبع آن، پهای بنزین و گازوئیل در آمریکا و اروپا به سرعت افزایش یابد. وی ادامه داد: هدف اصلی از این اقدام آن است که افکار عمومی در کشورهای غربی به شدت ضد جنگ نشود و دولت‌ها فرصت بیشتری برای مدیریت فضای سیاسی و امنیتی پیدا کنند. یکی از نکات مهمی که معمولاً کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد این است که بازیگران اصلی بازار نفت، مردم عادی نیستند، بلکه تولیدکنندگان بزرگ و شرکت‌های بین‌المللی نفتی هستند که در کشورهای نفتی عراق، عربستان، کویت و دیگر مناطق نفت‌خیز حضور فعال دارند. این شرکت‌ها بخش مهمی از معاملات را میان خود انجام می‌دهند و به همین دلیل، بازار نفت در عمل بیش از آنکه یک بازار عمومی باشد، بازاری حرفه‌ای و تحت تأثیر بازیگران بزرگ است.

■ ایران در شرایط فعلی از یک طرف با اعمال محدودیت در آید و روند تنگه هر مرز حاکمیت خود را بر این تنگه تثبیت می‌کند و از سوی دیگر از کسانند دامنه نبرد به زیرساخت‌های انرژی برهیزی می‌کند. این رویکرد را چطور می‌توان تحلیل کرد؟

تاکنون در برنامه‌های دفاعی ایران مراقبت شده که به مخازن نفت، سکوهای نفتی در خلیج فارس و دیگر زیرساخت‌های اصلی انرژی آسیبی وارد نشود. اگر چه طرف مقابل برخی مراکز مرتبط با فرآورده‌های نفتی را هدف قرار داده، اما ایران هنوز خویشتنداری می‌کند تا حسن نیت خود را هم به کشورهای مصرف‌کننده و هم به کشورهای تولیدکننده و صادرکننده نفت نشان دهد. بی‌شک ایران توان آن را دارد که سکوهای نفتی، چاه‌ها، پالایشگاه‌ها و حتی بنادر صادراتی را هدف قرار دهد و به اقدامات انجام‌شده پاسخ متقابل بدهد، اما تا این لحظه از این ظرفیت استفاده نکرده است. دلیل این خویشتنداری آن است که هر گونه آسیب گسترده به زیرساخت‌های نفتی، تبعاتی میان‌مدت و بلندمدت برای کل منطقه و بازار جهانی خواهد داشت و جبران آن نیز در کوتاه‌مدت ممکن نیست.

■ واکنش این شرکت‌ها و کارتل‌های بین‌المللی به تحولات جاری چیست؟ آیا ممکن است فشار این کارتل‌ها منتج به عقب‌نشینی طرف امریکایی شود؟
این شرکت‌ها زمانی که نسبت به امنیت سرمایه‌گذاری‌های خود در خلیج فارس، عراق و سایر مناطق حساس شوند، از مسیرهای سیاسی تلاش می‌کنند به طرف مقابل پیام دهند که فکری به حال این نبرد ندارند. اگر این شرکت‌ها احساس کنند که پالایشگاه‌ها، سکوها یا سایر تأسیسات انرژی در معرض تهدید جدی قرار دارند، می‌توانند با بالا بردن قیمت‌ها، فشار مستقیم به دولت‌ها وارد کنند تا برای کاهش تنش‌ها چاره‌اندیشی کنند. در چنین شرایطی حتی ممکن است قیمت‌ها تا سطوح بسیار بالا، از جمله حدود ۱۱۷ دلار و بالاتر افزایش پیدا کند تا به

سیاستمداران هشدار داده شود که بحران در حال عبور از مرزهای قابل مدیریت کردن است. پس از آن، دولت‌ها معمولاً به همان شرکت‌هایی که ذخایر نفتی را نگهداری می‌کنند دستور می‌دهند بخشی از این ذخایر را وارد بازار کنند تا التهاب کنترل شود. در مرحله بعد هم فشار این شرکت‌ها منتج به تغییر در تصمیم‌سازی‌ها می‌شود. شرکت‌های نفتی در عین همکاری با دولت‌ها برای کنترل بازار، نگران آینده سرمایه‌گذاری‌های خود هستند و به همین دلیل، از یک سو نفت بیشتری روانه بازار می‌کنند و از سوی دیگر، از سیاستمداران می‌خواهند برای حفظ امنیت انرژی و جلوگیری از گسترش بحران، تصمیمات جدی‌تری اتخاذ کنند. ■ در شرایط فعلی، یکی از بازیگران اصلی بازار، روسیه است. اخیراً آمریکا تحریم‌های نفتی کشورها را پایان داده تا افزایش قیمت‌ها کنترل شود. نحوه کنشگری روسیه در بازار نفت را چطور ارزیابی می‌کنید؟
برخی اخبار و شایعاتی که درباره تحریم‌ها یا صادرات انرژی روسیه مطرح می‌شود، نشان‌دهنده آن است که مسکو نیز از این وضعیت برای وارد کردن فشار به اروپا استفاده می‌کند. روسیه به اروپا این پیام را می‌دهد که سال‌ها یکی از مهم‌ترین تأمین‌کنندگان نفت و گاز این قاره بوده و اکنون نیز می‌تواند از اهرم انرژی برای اثرگذاری بر تصمیمات سیاسی غرب بهره بگیرد. از این منظر، روسیه الزاماً از تنش در بازار انرژی ناراحت نیست، زیرا این شرایط می‌تواند به آن امکان دهد تا در تعاملات خود با اروپا امتیاز بگیرد و برخی معادلات معطل مانده را به نفع خود باز تنظیم کند. به همین دلیل، بازار نفت در شرایط فعلی نه فقط یک بازار اقتصادی، بلکه صحنه‌ای از رقابت‌های ژئوپلیتیک، امنیتی و راهبردی است.

نهایتاً اینکه در مقطع فعلی، عامل اصلی اثرگذار بر قیمت نفت، تنش‌های ژئوپلیتیک و نگرانی از گسترش جنگ است، نه صرفاً متغیرهای مرسوم بازار. تا زمانی که این نااطمینانی ادامه داشته باشد، بازار نفت نیز به شدت از فضای سیاسی و امنیتی تأثیر خواهد پذیرفت و هر تصمیم بازیگران اصلی منطقه‌ای و بین‌المللی می‌تواند بر روند قیمت‌ها اثر مستقیم بگذارد. ایران اما با استفاده از اهرم انرژی تلاش کرده این پالس را به سایر کشورها ارسال کند که زمین پس، امنیت یا برای همه کشورها خواهد بود و هیچ کشوری امنیت انرژی نخواهد داشت.

یادداشت - ۲

اهمیت تاب‌آوری

تجربه جنگ‌های بزرگ در قرن بیستم و همچنین بحران‌های ژئوپلیتیک معاصر نشان می‌دهد که کشورهایی توانسته‌اند فشارهای جنگی را مدیریت کنند که اقتصاد آنها از سطح بالایی از تاب‌آوری برخوردار بوده و بخش خصوصی در آن نقش فعال و سازمان‌یافته‌ای ایفا کرده است. از منظر اقتصادی، جنگ معمولاً سه فشار همزمان بر بنگاه‌ها وارد می‌کند: نخست، افزایش هزینه‌های تولید و حمل‌ونقل، افزایش مالیات و بیمه‌ای و کاهش سرمایه‌گذاری و اختلال در تصمیم‌گیری‌های تولیدی و محدودیت در دسترسی به مواد اولیه، بازارهای صادراتی و شبکه‌های حمل‌ونقل. سوم، افزایش هزینه‌های ناشی از بی‌ثباتی ارزی، اختلال در تأمین مالی و افزایش هزینه‌های مبادله. اگر این فشارها بدون سیاست‌های جبرانی باقی بمانند، به سرعت موجب کاهش ظرفیت تولید و تعطیلی بنگاه‌ها می‌شود. بنابراین دولت‌ها در دوره‌های جنگی معمولاً مجموعه‌ای از سیاست‌های حمایتی را برای حفظ فعالیت اقتصادی اتخاذ می‌کنند: از جمله تأمین مالی اضطراری برای صنایع، تثبیت نسبی سیاست‌های ارزی و تجاری، تسهیل دسترسی به مواد اولیه، تعلیق یا تعدیل برخی فشارهای مالیاتی و بیمه‌ای و کاهش مقررات زائد برای تداوم فعالیت بنگاه‌ها.

امیرفضل روحنی گلپایگانی

باین حال، اثربخشی این سیاست‌ها تا حد زیادی به کیفیت ارتباط دولت با بخش خصوصی و درک دقیق از مسائل بنگاه‌ها وابسته است. در این نقطه، نهادهای نمایندگی بخش خصوصی نقش حیاتی پدید می‌آید.

اتفاق بازار گاتی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران به عنوان عالی‌ترین نهاد نمایندگی بخش خصوصی کشور، در چنین شرایطی می‌تواند یکی از مهم‌ترین ابزارهای حکمرانی اقتصادی برای افزایش تاب‌آوری ملی باشد. این نهاد باید با تمرکز بر افزایش توانایی‌های اقتصادی و انتقال نظاممند کند تا سیاست‌ها را در شرایط جنگی را بر پایه اطلاعات واقعی از میدان تولید و تجارت طراحی کند. نقش اتاق ایران در این چارچوب را می‌توان در چند محور اصلی خلاصه کرد: نخست، احصای سریع و دقیق چالش‌های بنگاه‌های اقتصادی و انتقال نظاممند آنها به مراجع تصمیم‌گیر. دوم، ارائه پیشنهادها و سیاست‌های مبتنی بر تجربه فعالان اقتصادی برای کاهش موانع تولید و تجارت در شرایط بحرانی. سوم، ایجاد هماهنگی میان بنگاه‌ها و تشکل‌های اقتصادی برای حفظ پایداری زنجیره‌های تأمین و شبکه توزیع و چارچوب.

توزیع و چارچوب.